

De statistieken van de buitenlandse handel volgens nationaal concept: beschrijving van de berekeningswijze

Inleiding

De statistieken van de buitenlandse handel worden opgesteld volgens twee concepten, een nationaal en een communautair (of Europees) concept. Dit laatste omvat alle in- en uitgaande goederenbewegingen (met enkele uitzonderingen zoals transit en bepaalde tijdelijke goederenbewegingen). De volgens het communautaire concept gepresenteerde resultaten dienen als input voor de Europese statistiek van de buitenlandse handel. Op de website van Eurostat worden de resultaten volgens communautair concept gepubliceerd voor alle lidstaten¹. Het gaat immers om een geharmoniseerd systeem dat internationaal vastgelegde regels volgt².

De statistieken van de buitenlandse handel opgesteld volgens het nationaal concept zijn beperkt tot in- en uitvoerbewegingen van of door Belgische ingezetenen. De in- en uitvoertransacties van niet-ingezetenen (ook niet-residenten genoemd) die in België BTW-plichtig zijn en waarbij geen ingezetenen betrokken zijn worden geweerd uit de cijfers volgens nationaal concept. Deze methodologische nota beschrijft de hypothesen, bronnen en berekeningswijzen die de NBB gebruikt om dergelijke transacties uit te sluiten.

Het nationale concept wordt door ieder land op een eigen manier ingevuld en is dus internationaal minder vergelijkbaar. Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) is in 2001 begonnen met de publicatie van cijfers over de buitenlandse handel volgens het nationale concept, en de schikbare reeksen gaan terug tot gegevens over 1995.

Voor een land als België, met veel doorvoerbewegingen, is dit nationale concept meer geschikt voor de analyse van de economische werkelijkheid. Het betreft immers enkel de buitenlandse handel van ingezetenen bedrijven en vormt aldus de basis voor de cijfers over de betalingsbalans en de nationale rekeningen. De aanbevelingen van de Europese instellingen inzake statistiek schrijven voor dat de basis voor de rubriek "goederen" van de lopende rekening van de betalingsbalans de gegevens van de buitenlandse handel dienen te zijn³.

1 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

2 Meer informatie over de methodologie voor het opstellen van de cijfers volgens communautair concept vindt u hier: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/methodology/manuals-and-guidelines>

3 Aangezien deze rubriek "goederen" in de betalingsbalans moet refereren naar eigendomsoverdrachten tussen ingezetenen en niet-ingezetenen zijn bijkomende correcties nodig om van de goederencijfers volgens nationaal concept – die nog steeds gebaseerd zijn op goederenbewegingen - over te gaan naar de rubriek "goederen" in de betalingsbalans, waardoor er verschillen zijn tussen de totalen nationaal concept in de goederenstatistiek en de rubriek "goederen" in de betalingsbalans. Deze bijkomende correcties worden hier verder toegelicht: https://www.nbb.be/doc/dq/n_pdf_bb/bop_non-technical_nl.pdf

Overgang van communautair naar nationaal concept

De cijfers volgens het nationale concept zijn het resultaat van verschillende soorten correcties op de cijfers volgens het communautaire concept; de voornaamste daarvan slaat op de behandeling van de niet-ingezetenen. De collecte van de basisinformatie bij de invoerders en uitvoerders gevestigd in België gebeurt immers op basis van regels opgelegd door de EU, en is dus afgestemd op de noden van het communautair concept. Zowel de handel van ingezetenen als niet-ingezetenen wordt gecollecteerd. Deze gecollecteerde gegevens worden gebruikt voor de opmaak van de resultaten volgens het communautair concept, maar worden, na verschillende transformaties, ook gebruikt voor de opmaak van de resultaten volgens het nationaal concept. Deze nota beschrijft die transformaties.

Identificatie van de niet-ingezetenen

Om een correctie te kunnen doen voor de handel van niet-ingezetenen moeten deze eerst worden geïdentificeerd en afgezonderd van de ingezeten Belgische bedrijven. Pas dan kan het handelscijfers van de niet-ingezetenen worden uitgesloten in de cijfers volgens nationaal concept. In de gecollecteerde gegevens – die dus zowel aangiften van ingezetenen als niet-ingezetenen omvatten – is als dusdanig geen informatie aanwezig over de residentie-status van de aangevers. Daarvoor moet een beroep worden gedaan op externe bronnen. De identificatie van de niet-ingezetenen gebeurt in samenwerking met de statistici van de afdeling Nationale Rekeningen omwille van de coherentie tussen nationale rekeningen en buitenlandse handel. De combinatie van een aantal criteria bepaalt een eventuele designatie van een bedrijf als niet-ingezetene: een buitenlandse adres, een gebrek aan personeel (in de RSZ gegevens), een status als fiscaal vertegenwoordiger enz.

Correctie voor de transacties van niet-ingezetenen

De statistieken volgens het communautaire concept omvatten onder andere wat traditioneel als quasi-transit gekenmerkt¹:

- Goederen uit extra-EU landen worden in België in het vrije verkeer gebracht door niet-ingezetenen die hiervoor een Belgisch BTW-nummer gebruiken. Dit “in het vrij verkeer brengen” is een “invoer” in de douane-technische zin van het woord. Er is dus een douane-document beschikbaar als statistische informatiebron. Dezelfde goederen worden vervolgens doorgestuurd naar een andere lidstaat van de EU. De aangifte van die verzending gebeurt niet meer via douane-aangiften maar in het Intrastat-systeem².
- Goederen afkomstig uit andere lidstaten worden vanuit België naar extra-EU landen verzonden door niet-ingezetenen die hiervoor een Belgisch BTW-nummer gebruiken. De aankomst in België wordt door de niet-ingezetenen aangegeven via Intrastat, en de uitvoer via een douane-document.

Bij dergelijke quasi-transit (ook “verdoken doorvoer” genoemd) zijn dus geen Belgische ingezetenen betrokken, en mag dus niet in aanmerking worden genomen in het nationale concept. Zowel de inkomende als uitgaande bewegingen worden aangegeven in naam van niet-ingezeten bedrijven, hetzij door ingezeten bedrijven die tot dezelfde groep behoren, hetzij door professionele fiscale vertegenwoordigers. Aangezien België in dit verband een draaischijf vormt, gaat het hier om een aanzienlijk aantal transacties dat uit de communautaire cijfers moet worden geweerd.

Om deze transacties naar behoren te kunnen weren, moet een onderscheid worden gemaakt tussen de zogenaamde zuivere niet-ingezetenen en de zogenaamde gemengde niet-ingezetenen:

- *Zuivere niet-ingezetenen* doen enkel quasi-transit en verhandelen geen goederen met ingezetenen. Ze beschouwen België enkel als een aanvoer- of afvoerpunt voor hun goederen, of gebruiken België als locatie voor het aanleggen van een goederenvoorraad die ze aanvullen vanuit het buitenland en die uitsluitend voor verkoop in het buitenland is bestemd. Het betreft hier vaak multinationals die België als verdeelcentrum hebben uitgekozen en beroep doen op professionele fiscale vertegenwoordigers of op ingezeten dochterbedrijven die geen goederen verhandelen met ingezetenen.

¹ “Normale” transit, namelijk goederen die aan de douane-administratie worden aangemeld onder een douane-transit-regime, wordt opgenomen noch in het communautair noch in het nationaal concept.

² Intrastat is de naam voor het statistisch collecte systeem ontworpen voor de inzameling van goederenbewegingen tussen lidstaten van de EU. Meer info daarover is hier: <https://www.nbb.be/nl/statistieken/buitenlandse-handel>

- *Gemengde niet-ingezetenen* doen quasi-transit maar kopen ook goederen aan van ingezetenen en/of verkopen goederen aan ingezetenen.

De correctie voor de transacties van die twee categorieën niet-ingezetenen gebeurt als volgt:

Correctie voor zuivere niet-ingezetenen

Geen enkele transactie van de zuivere niet-ingezetenen mag in aanmerking worden genomen; hun aangiften worden derhalve volledig weggelaten.

Het feit dat die aangiften worden weggelaten, zou in principe geen invloed mogen hebben op de Belgische handelsbalans vermits het enkel om doorvoer gaat. Uit de cijfers blijkt evenwel dat de uitvoer van de zuivere niet-ingezetenen de invoer overtreft. Deze positieve balans vertekent de statistieken van de buitenlandse handel aangezien ze wordt gerealiseerd door niet-ingezetenen en ze weinig of geen invloed heeft op de activiteiten in België (deze bedrijven maken in België doorgaans enkel gebruik van een aantal opslag- en vervoerfaciliteiten en betalen representatiekosten).

Correctie voor gemengde niet-ingezetenen

Het volledig weglaten van de aangiften van de gemengde niet-ingezetenen zou een verkeerd beeld opleveren, vermits dan ook hun transacties met ingezetenen, die volgens het nationale concept effectieve in- of uitvoertransacties zijn, zouden wegvallen. De transacties met ingezetenen worden alsdusdanig niet gecollecteerd via het douane- of Intrastat-systeem, aangezien het gaat om transacties tussen Belgische BTW-nummers: een niet-ingezetene met een Belgisch BTW-nummer verkoopt eerder door hem ingevoerde goederen door aan een ingezetene eveneens met een Belgisch BTW-nummer; of een niet-ingezetene met een Belgisch BTW-nummer koopt goederen aan bij een ingezetene om die vervolgens uit te voeren. Een deel van de door de niet-ingezetene aangegeven invoer bevat dus goederen die worden verkocht aan een ingezetene en die daarom in de invoercijfers volgens nationaal concept moeten worden behouden. En een deel van de door de niet-ingezetene aangegeven uitvoer bevat dus goederen die eerst werden aangekocht bij een niet-ingezetene en die daarom in de uitvoercijfers volgens nationaal concept moeten worden behouden.

Om het deel van de aangegeven in- en uitvoercijfers van niet-ingezetene bedrijven dat moet worden behouden in het nationaal concept te isoleren en te onderscheiden van quasi-transit, gebruiken we een externe gegevensbron. De zogenaamde BTW-leverancierslijsting is een jaarlijkse BTW-aangifte in te dienen door alle Belgische BTW-nummers en waarin alle transacties met andere Belgische BTW-nummers worden vermeld samen met hun waarde¹. Aangezien deze BTW-aangifte alle transacties tussen Belgische BTW-nummers omvat, omvat ze dus ook de transacties tussen ingezetene en niet-ingezetene Belgische BTW-nummers. En omdat we weten welke Belgische BTW-nummers ingezetenen zijn en welke niet, kunnen we berekenen hoeveel de niet-ingezetenen verkopen aan ingezetenen. Zetten we dit bedrag in de teller, en vervolgens de door diezelfde niet-ingezetenen aangegeven invoerbedragen in de noemer, dan weten we welk percentage van hun invoeraangiften moet worden behouden in de invoercijfers volgens nationaal concept.

Op gelijkaardige wijze bepalen we het percentage van de door niet-ingezetenen aangegeven uitvoerbedragen: we bepalen de som van hun aankopen bij Belgische ingezetenen op basis van de BTW-leverancierslijsting, zetten dat bedrag in de teller en maken de deling met de door diezelfde niet-residenten aangegeven uitvoerbedragen in de noemer. (Een klein verschil met de berekening langs invoerzijde: voor de uitvoer nemen we in de teller enkel de aankopen van niet-ingezetenen bij ingezetenen die een NACE-code hebben die niet behoort tot één van de diensten sectoren. De BTW-leverancierslijsting omvat immers alle transacties tussen Belgische BTW-nummers, ook diensten-transacties. Eenzelfde specificatie was niet aangeraden aan de invoer-zijde aangezien bedrijven in diensten-sectoren wel degelijk goederen kunnen invoeren maar weinig waarschijnlijk goederen uitvoeren).

¹ Technisch gezien is het een register van alle verkopen door Belgische BTW-plichtigen (dus met inbegrip van niet-ingezetene Belgische BTW-plichtigen) aan andere Belgische BTW-plichtigen (dus met inbegrip van niet-ingezetene BTW-plichtigen). Maar, bij inversie, bevat het dus ook de aankopen. Vinden we voor bepaalde niet-ingezetene Belgische BTW-plichtigen geen verkopen aan of aankopen bij ingezetene Belgische BTW-plichtigen in de BTW-leverancierslijsting, dan beschouwen we deze niet-ingezetene Belgische BTW-plichtigen als zuivere niet-ingezetenen.

Het gebruik van het BTW- leveranciersbestand maakt herzieningen noodzakelijk. Dit bestand, dat één maal per jaar wordt opgemaakt, is pas beschikbaar in de zomer van het jaar +1. Aangezien de statistiek van de buitenlandse handel een maandelijkse statistiek is, zal in het begin van elk jaar met de BTW-gegevens van twee jaar voordien moeten worden gewerkt. Wanneer de BTW- gegevens van het vorige en het lopende jaar beschikbaar zijn, zullen de reeds berekende maanden van het jaar opnieuw worden berekend met de meest recente BTW- gegevens.

Correctie voor een speciale categorie van niet-ingezetenen

Sinds 2016 voor de uitvoer en sinds 2017 voor de invoer, kunnen bedrijven voor hun handel met landen buiten de EU douane-aangiften indienen waarin als “uitvoerder” of “invoerder” een niet-Belgisch BTW-nummer wordt vermeld. Handelaars gevestigd in verschillende EU-lidstaten maken de laatste jaren toenemend gebruik van deze mogelijkheid, waardoor ook de Belgische douane-aangiften, gebruikt door de NBB als gegevensbron, regelmatig en vaak voor grote bedragen transacties omvatten op naam van buitenlandse in- of uitvoerders.

In principe gaat het hier om niet-ingezetene bedrijven aangezien de in de aangiften vermelde BTW-nummers toegekend zijn in andere lidstaten voor bedrijven gevestigd in die andere lidstaten. Nochtans is het niet correct om deze niet-ingezetenen gelijk te stellen aan zuivere niet-ingezetenen en hun aangiften volledig te schrappen uit de cijfers volgens nationaal concept. Het is immers mogelijk dat een deel van de in hun aangiften gemelde ingevoerde goederen in België blijven omdat ze bijvoorbeeld aan een Belgische resident worden verkocht. Idem voor de uitvoer, waarvan een deel hoogstwaarschijnlijk eerder werd aangekocht bij Belgische residenten. Met andere woorden, we moeten deze buitenlandse BTW-nummers behandelen als gemengde niet-ingezetenen.

In het normale geval wordt het deel van de handel van gemengde niet-ingezetenen dat moet worden behouden in het nationaal concept geraamd op basis van de BTW-leverancierslijsting (zie hierboven). Deze methode kan echter niet worden gebruikt in dit concreet geval, omdat de BTW-leverancierslijsting enkel Belgische BTW-nummers omvat, en niet buitenlandse nummers. De standaard-methode is dus enkel bruikbaar in het geval van niet-ingezetene bedrijven die in België geregistreerd zijn bij de BTW-administratie. Dat is nog steeds de meerderheid van de niet-ingezetene bedrijven, maar toch was het nodig om een methode te vinden om ook de niet-ingezetene bedrijven waarvoor we enkel een buitenlands BTW-nummer hebben correct te verwerken in het nationaal concept.

Die methode komt in het kort hierop neer: we gaan ervan uit dat het handelspatroon van de niet-ingezetene bedrijven zonder Belgisch BTW-nummer grosso modo overeenkomt met het patroon van niet-ingezetene bedrijven met een Belgisch BTW-nummer. Het percentage van de handel dat moet worden behouden in het nationaal concept is dus identiek voor beide populaties. Bijkomend hebben we een stratificatie toegepast: de niet-ingezetene bedrijven in beide groepen – met en zonder Belgisch BTW-nummer – worden gerangschikt volgens de grootteorde van hun handel, en het percentage in elk stratum voor de niet-ingezetenen met Belgisch BTW-nummer (dat we kennen via de standaard methode beschreven hierboven) wordt toegepast op de handel voor de niet-ingezetenen zonder Belgisch BTW-nummer in hetzelfde stratum.

Correctie voor individuele gevallen

In bepaalde gevallen wordt een individuele analyse gemaakt van bepaalde grote bedrijven of groepen van bedrijven. In plaats van ons te baseren op enkel de BTW-leverancierslijsting om het onderscheid te maken tussen quasi-transit en te behouden in- en uitvoertransacties, wordt het bedrijf of de groep onderworpen aan een diepere analyse waarin veel meer gegevensbronnen worden geconsulteerd. De meeste van deze bronnen – zoals jaarrekeningen, persknipsels enz. – kunnen echter niet op een systematische en geautomatiseerde manier worden verwerkt en zijn dus enkel nuttig in individuele onderzoeken. Zulke individuele onderzoeken – wanneer vanuit technisch en organisationeel oogpunt mogelijk¹ - later echter wel toe een meer verfijnd beeld van de handelspatronen te vormen, en dus een meer correcte inclusie/exclusie van bepaalde van die patronen.

¹ De NBB kan enkel een beperkt reservoir van middelen inzetten om dergelijke onderzoeken te doen, en in veel gevallen ontbreken de bijkomende bronnen nodig voor de onderzoeken. Zo hebben veel niet-ingezetenen bijvoorbeeld geen jaarrekeningen in België.

Correctie voor teruggestuurde goederen

Retourzendingen zijn uit handelsoogpunt een nul-transactie. Daarom worden de retourzendingen en de oorspronkelijke zendingen/aankomsten van de later geretourneerde goederen, weggelaten uit het nationale concept, zowel bij invoer als bij uitvoer, zowel voor ingezetenen als voor niet-ingezetenen. De goederen die worden teruggestuurd nadat ze eerder waren ingevoerd of uitgevoerd, worden in de buitenlandse handel volgens het communautaire concept geregistreerd als uitvoer of invoer maar krijgen een specifieke transactiecode. Volgens het nationale concept moeten de teruggestuurde goederen worden geschrapt, alsook de oorspronkelijke beweging (de verzending van goederen die terugkomen of de aankomst van goederen die worden teruggezonden). De teruggestuurde ingevoerde en uitgevoerde goederen worden daarom van zowel de totale invoer als de totale uitvoer afgetrokken.

Deze correctie wordt toegepast op de cijfers van de lopende maand, zonder rekening te houden met het mogelijke tijdsverschil tussen de twee bewegingen. De terugzendingen zelf worden immers aangegeven met een speciale transactiecode, maar er kan geen link worden gelegd op transactieniveau tussen een terugzending en de oorspronkelijke zending/aankomst.

Gewestelijke (regionale) verdeling van de cijfers volgens nationaal concept

Zowel in de douane-aangiften als in de Intrastat-aangiften wordt per transactie gevraagd naar de gewestelijke bestemming van de ingevoerde goederen en de gewestelijke oorsprong van de uitgevoerde goederen. Dankzij die inzameling is de NBB in staat om statistieken op te maken over de in- en uitvoer per gewest volgens het nationale concept¹.

Deze methode maakt het mogelijk om het zeteffect en het poorteffect te ontwijken. Het zeteffect kan zich voordoen in het geval van ondernemingen die meerdere vestigingen hebben en hun aangiften invullen vanuit hun administratieve zetel en niet vanuit de plaats waar ze produceren. Het poorteffect beschrijft het geval waarin aangiften worden opgesteld door fiscale vertegenwoordigers of dochterbedrijven die zich concentreren op de plaatsen waar de goederen vertrekken en aankomen zoals havens en luchthavens. Aangezien administratieve zetels, havens en luchthavens niet gelijkmatig zijn verdeeld over de 3 Belgische gewesten, zouden deze 2 effecten de regionale verdeling van de Belgische handelscijfers kunnen scheef trekken.

Omdat ondernemingen in hun aangiften het gewest van oorsprong van de uitgevoerde goederen en het gewest van bestemming van de ingevoerde goederen moeten vermelden, kan er geen sprake zijn van zetel- of poorteffect. Bijvoorbeeld, een bedrijf met administratieve zetel in Brussel maar productie in Wallonië, moet Wallonië vermelden als gewest van oorsprong van de uitgevoerde goederen, en niet Brussel. Een ander bedrijf met een stockage ruimte in Antwerpen maar productie in Wallonië, moet eveneens Wallonië vermelden als gewest van oorsprong van de uitgevoerde goederen, en niet Vlaanderen.

In bepaalde gevallen kan er echter onduidelijkheid zijn over het juiste gewest van oorsprong of bestemming. Productie of afwerking kan immers over 2 of meer gewesten worden gespreid. Daarom werd het concept van laatste toegevoegde waarde bij uitvoer en eerste toegevoegde waarde bij invoer geïntroduceerd. In hun aangiften moeten bedrijven daarmee rekening houden bij de keuze van het juiste gewest van oorsprong of bestemming. Voor de invoer is het gewest van invoer de plaats waar de eerste toegevoegde waarde wordt voortgebracht, en voor de uitvoer de plaats waar de laatste toegevoegde waarde wordt gerealiseerd. Indien die plaats bij de aangever niet bekend is, wordt de plaats van de materiële verwerking in aanmerking genomen. Tenslotte, indien ook die info niet gekend is wordt de plaats van de zetel van de vennootschap in aanmerking genomen.

De aandacht is dus niet toegespitst op de identiteit van de verzender of van de eigenaar van de goederen, maar wel op de materiële plaats waar de economische processen zich hebben afgespeeld.

¹ Op aanvraag zijn ook gewestelijke cijfers volgens communautair concept beschikbaar.

Zodoende is het mogelijk het zeteffect bijna helemaal en het poorteffect gedeeltelijk uit te sluiten. Dat laatste wordt grotendeels verminderd door de toepassing van het nationale concept. Het gross van het poorteffect is namelijk te wijten aan niet-ingezetenen. De meeste niet-ingezetenen hebben hun zetel dicht bij de havens en luchthavens van het land (Antwerpen, Zaventem) of in de hoofdstad (Brussel). Door die niet-ingezetenen uit te sluiten uit het nationaal concept vermijden we dus in belangrijke mate het poorteffect.